

Ülviyyə Zeynalova
ADU

İNGİLİS DİLİNDƏ SADƏ TONLARIN MODAL-EMOSİONAL MƏNA XÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR

Açar sözlər: intonasiya, məhdud, diskurs, ton, emosiya

Keywords: intonation, restrictive, discourse, tone, emotion

Ключевые слова: интонация, ограниченный, дискурс, тон, эмоция

Səs tonal səviyyəsinin istifadəsi dilçilik baxımından məlumat daşıyır. Ümumiyyətlə, intonasiya dedikdə iki olduqca fərqli məna nəzərdə tutulur. Dər mənada, intonasiya məna və mənanın dəyişilməsində istifadə edilən danışanın səsinin tonal səviyyəsində olan dəyişmələrdir. Geniş və ya daha çox yayılmış mənada intonasiya prosodiya ilə ekvivalent işlənir ki, burada səsin keyfiyyəti, tempi və ucalığı daxildir.

İntonasiya emosiya və münasibətləri ifadə edir. Bu baxımdan ingilis dilində intonasiya və qrammatikada mövcud olan maraqlı əlaqə qeyd olunur. Məsələn, bəzi hallarda qrammatik mənada qavranılan fərq səs tonal səviyyəsinin hərəkətindən asılı ola bilər. Məsələn: She 'didn't 'go because of her 'timetable. (She did go, but it was not because of her time table mənasında).

She 'didn't 'go because of her 'timetable. (she didn't go, the reason being her timetable mənasında).

İntonasiyanın digər “mənalara” nəqli və sual cümlələr arasındakı fərq də daxildir. Məsələn: It was 'cold / It was cold mənasında). It was 'cold ('Was it cold? mənasında).

“Açıq” və “qapalı” sıralanmalar arasındakı ziddiyyətə Məsələn: 'Would you like 'wine, 'sherry or 'beer? 'Would you like 'wine, 'sherry or 'beer? Birinci halda (“açıq” yəni digər şeylər də demək olar ki, təklif olunur). İkinci halda isə (“qapalı” yəni başqa seçimlər olması mümkün deyildir).

İntonasiya vasitəsi ilə verilmiş nisbi budaq cümlənin məhdud və ya qeyri məhdud olması göstərilir. Məsələn: The students who were 'nervous, 'failed. (məhdud: only students who were nervous failed).

The 'students who were 'nervous 'failed (qeyri-məhdud, all students were nervous and all failed).

İntonasiyaya digər bir yanaşma da danışmaq diskursunda onun rolunun cəmləşdirməkdən ibarətdir. Bu da söhbət zamanı deyilən məlumatın yeni və ya köhnə olmasını aydınlaşdırmaqdan, lazım olan cavabı vermək üçün onlar arasında əlaqənin qurulmasından ibarətdir. Münasibətlərin signal edilməsində tədiqaqçılardan səs tonal səviyyəsini nəzərə almasına baxmayaraq, bu effektlərin yaradılmasında digər prosodik faktorlar vardır [1, s 269].

İngilis dili daxil olmaqla bəzi dillər intonasiya dilləri adlanır. Ton dillərdə əsas supersegment kontrastiv vahid tondur ki, adətən fonoloji vahidlə əlaqələndir. Bu fonoloji vahid isə hecadır. Tonlu dildə tonların paylanması və funksiyasını tədqiq edərkən, cümlə və ya ifadələrin hecabaheca izlənməsi, hər birinə müstəqil

fərqli bir hissə kimi baxılmalıdır. İngilis dilində olan bir hecalı ifadələrdə beş nüvə tonu verilir. İntonasiyanın tədqiqi məqsədi üçün birləşməni hecadan daha böyük ölçüdə olması aydın olur və belə birlik ton birliyi adlanır. Ton birliyinin ən kiçik forması yalnız bir hecadan ibarət ola bilər.

Məsələn: 'you,
'Iz it 'you?

Üçüncü heca digər iki hecadan daha qabarıqdır və qalxan ton daşıyır. Digər hecalar isə az qabarıqlığa malik olduğundan səviyyəli tonla deyilir.

Beləliklə, bu cümlə üç hecadan ibarətdir. Ton daşıyan element üçüncü hecadır. Ton işlənən heca tonlu heca adlanır. Qeyd edildiyi kimi, tonlu heca yüksək dərəcədə qabarıqlığa malik olur [2, s 130].

Məsələn: 'John| 'is it 'you.

Ümumiyyətlə, ingilis dilində olan tonlar müxtəlif münasibət və emosiyalar ifadə edir. Alçaq enən tonla tələffüz olunan cümlələr bitkinlik, tamlıq ifadə edir. Məsələn: 'Yes ,no.

Məsələn: Do you know John Smith?
'Yes.

"No" ifadəsi bəzən alçaq enən tonla tələffüz edildikdə, danışanın söhbətin davam etdirilməsinə marağı olmadığını bildirir.

Məsələn: Have you seen Ann?
'No.

Britaniya alimləri alçaq enən və yüksək enən tonlar arasındakı fərqi olduğca yüksək səviyyədə tələffüzdən asılı olduğunu qeyd edirlər. İngilis dilində ümumi suallar qalxan tonla tələffüz olunur.

Məsələn: 'Can you ,help me?

Həmcins üzvlər alçaq qalxan tonla, sonuncu həmcins üzv isə enən tonla tələffüz olunur. Məsələn: 'Red, ,brown, ,yellow or ,blue. Bəzən nəqli cümlələr ruhlandırmaq məqsədi ilə alçaq qalxan tonla tələffüz olunurlar [2, s 147].

Məsələn: It won't ,hurt.

Faktın təsdiqini ifadə edən nəqli cümlələr əsasən, alçaq enən tonla, ziddiyyət ifadə etdikdə isə alçaq qalxan tonla tələffüz edilir [3 s 310].

Məsələn: It 'isn't ,far.
It 'isn't ,far.

Əmr bildirən əmr cümlələri alçaq enən tonla, nəzakət, xahiş bildirən əmr cümlələri isə alçaq qalxan tonla tələffüz edilir.

Məsələn: 'Sit ,down.
'Sit ,down.

Xüsusi sual cümlələri müəyyən məlumat tələb edirsə, belə cümlələr alçaq enən tonla tələffüz edilir [4,s 155].

Məsələn: 'Where does your 'sister ,live?
'How many 'times have you ,been there?

Rəsmi minnətdarlıq bildirən ifadələr alçaq qalxan tonla tələffüz edilir.

Məsələn: ,Thank you.

Salamlama zamanı cavab verdikdə də alçaq qalxan tonla deyilir.

Məsələn: Good ,morning
Good ,morning.

Yüksək enən tonla deyilən bitkinlik bildirən cümlələr maraqlı ifadə edir. [5, s 162]. Məsələn: Where's my copy.

'Peter took it for you və ya 'Peter took it for you.

Enən tonlu cümlələr faktın təsdiqinə, danışanın əminliyinə dəlalət edir. Məsələn: Where's John?- He →hasn't ,come yet. What's the time?- It's 'nearly 'five o ,clock. Qalxan tonlu ümumi suallar danışanın soruşduğu məlumatı bilmədiyini bildirir. Məsələn: I think I'll go now- →Are you ,ready? Michael is coming to London- 'Is he 'coming ,soon?

Cümlənin əvvəlində gələn ara sözləri razılığa olduqda xitablar cümlənin əvvəlində rəsmi ciddi nitqdə, tabeli mürəkkəb cümlənin əvvəlində gələn baş cümlə alçaq enən tonla tələffüz olunur. Məsələn: 'Well, I 'mended it 'several ,times. 'Children|'look at the ,blackboard. I 'want to ,see you | before you ,leave.

İngilis dilində olan sadə tonlardan alçaq enən ton neytrallıq, alçaq qalxan ton bitkinlik olmayan, yüksək qalxan ton ziddiyyət, yüksək enən ton isə alçaq enən tondan fərqli olaraq maraqlı ifadə edir. [5, s.149]. Məsələn: I 'heard you had 'won the ,match. I 'heard you had 'won the 'match. He is 'late a ,gain. He is 'late a ,gain. 'Do you have 'time to 'go in for ,sports?

Ədəbiyyat

1. Jones D. Cambridge English Pronouncing Dictionary, Cambridge 17 th edition, 2009.
2. Roach P. English Phonetics and Phonology Cambridge University Press, fourth edition, 2010.
3. Vassilyev V.A. English Phonetics. A theoretical Course, Moscow, 1970.
4. Дикушина О.Н. Фонетика Англиского языка, Москва, 1965.
5. Соколова М.А. Теоретическая фонетика английского языка, Москва, 1996.

Summary

On modal-emotional meaning peculiarities of simple tones in English.

This article deals with the modal-emotional meaning peculiarities of simple tones in English. An attempt is made to study simple tones in different communicative types of sentences in English.

Резюме

К особенностям модально-эмоциональных значений простых тонов

Статья посвящена особенностям модально-эмоциональных значений простых тонов в английском языке. В статье была сделана попытка изучения простых тонов в различных коммуникативных типах предложений в английском языке.

Rəyçi: fil.f.d., dos.K.Alırzayeva
ADU-nun İngilis dilinin fonetika kafedrasının
31.01.2017-ci il tarixli iclasının
05 sayılı protokolundan çıxarış.

Daxil olma tarixi: 09.02.2017